

Joanna ŁAWNIKOWSKA-KOPER
Akademia im. Jana Długosza (Częstochowa)

Barbary Frischmuth (nie)obecność w Polsce. Twórczość pisarki i jej odczytywanie na niemieckojęzycznym i polskim rynku książki

Streszczenie: Impulsem dla zbadania obecności i recepcji utworów Barbary Frischmuth, jednej ze współzałożycieli Grazer Gruppe, w krajach niemieckiego obszaru językowego i w Polsce, był jubileusz 75. urodzin pisarki i jej wizyta autorska w Polsce. Z perspektywy ogromnej frekwencji twórczości Frischmuth i ilości literatury przedmiotowej na temat jej dzieł w krajach niemieckojęzycznych oraz znaczenia pisarki dla współczesnej kultury austriackiej znajomość jej utworów w Polsce jest stosunkowo skromna. Przetłumaczono zaledwie dwie z ponad 20 powieści, ponadto dwa krótkie teksty prozą. Zainteresowanie ze strony polskich badaczy ogranicza się do kilku centrów akademickich (Wrocław, Poznań, Opole, Częstochowa). Ze względu na aktualność i wagę poruszanej przez Frischmuth problematyki (relacje płci i interkulturowość) jej twórczość zasługuje na większe zainteresowanie i aktywniejszą politykę wydawniczą w Polsce.

Słowa kluczowe: Barbara Frischmuth, jubileusz 75. urodzin, współczesna literatura austriacka, recepcja literatury, tłumaczenie literackie, interkulturowość.

Cel

19 maja 2016 roku odbyło się w Gdańsku międzynarodowe sympozjum naukowe poświęcone twórczości austriackiej autorki Barbary Frischmuth. Gościem honorowym była na nim sama pisarka, obchodząca w lipcu jubileusz 75. urodzin. Do Polski przybyła w ramach cyklu spotkań z twórcami, zorganizowanego przez Austriackie Forum Kultury. Wieczory autorskie i spotkania z czytelnikami odbyły się w Warszawie (tu pod tytułem „Musimy wiercić dziury w murze”) i w Centrum Herdera w Gdańsku. To już trze-

cia wizyta autorki nad Wisłą. Pierwszy raz Frischmuth odwiedziła Polskę jako członkini delegacji Forum Stadtpark z Grazu w roku 1969, kolejna wizyta miała miejsce po ponad 40 latach, w roku 2012, na trzecią nie trzeba było tak długo czekać. W tym czasie nie przybyło jednak tłumaczeń utworów Barbary Frischmuth na język polski. I tak liczba wizyt pisarki przewyższa liczbę książek jej autorstwa na polskim rynku wydawniczym. Stagnacja ta jest odwrotnie proporcjonalna do aktywności wydawniczej Barbary Frischmuth w Austrii i innych krajach niemieckiego obszaru językowego. Celem tego artykułu jest refleksja nad pozycją Barbary Frischmuth we współczesnej przestrzeni literackiej Austrii i w pozostałych krajach niemieckiego kręgu językowego oraz naszkicowanie głównych nurtów recepcji jej obszernej twórczości skierowanej do dorosłego czytelnika (wiele utworów pisarka zaadresowała do dzieci i młodzieży). Tematem rozważań jest jednak omówienie, w odniesieniu do powyższego, jej dotychczasowej recepcji w Polsce.

Fakty

Barbara Frischmuth należy do pisarzy pokolenia wojennego. Urodzona w 1941 w Altaussee w Styrii wzrastała w atmosferze naznaczonej przez bernhardowskie *Wymazywanie*¹, a jedynym prawdziwym punktem odniesienia pozostawały dom rodzinny i niezwykle alpejski krajobraz zawieszony wśród szczytów nad górskim jeziorem prowincjonalnej miejscowości, której literacka legenda dodaje uniwersalnego znaczenia². Po czterech latach nauki w szkole klasztornej z internatem w Gmunden Frischmuth ukończyła ostatecznie gimnazjum w sąsiednim Bad Aussee. Siedemnastoletnia Barbara podjęła studia lingwistyczne na Uniwersytecie w Grazu, gdzie ukończyła filologię węgierską i turecką ze specjalizacją tłumaczeniową. Umiejętności językowe szlifowała podczas stypendiów w Turcji (Erzurum) i na Węgrzech (Debrecen). Już podczas pobytów zagranicznych podejmowała pierwsze próby pisarskie, gromadziła motywy i tematy przyszłych utwo-

¹ T. Bernhard, *Wymazywanie*, przeł. S. Lisiecka, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 2005. Obszarem „wymazywania” jest katolicko-nazistowska Austria, gniazdo „kalane” przez jednego z najprzenikliwszych i najbardziej bezkompromisowych obnażycieli fałszu i poszukiwaczy powodów, dla których mógłby pokochać ojczyznę.

² W okresie modernizmu miejscowość Altaussee była mekką artystów; zwłaszcza pisarze znajdowali tu wytchnienie i inspirację, co dokumentuje utworzone przez Aloisa Mayrhubera Muzeum Literatury. Legendę tego miejsca oprócz dorocznego święta białych narcyzów tworzą Hugo von Hofmannsthal, Arthur Schnitzler, Fritz von Herzmanovsky-Orlando, Richard Beer-Hofmann, czy aktor Klaus-Maria Brandauer.

rów³. Wcześniej też, już na początku lat sześćdziesiątych, związała się z awangardową grupą artystyczną Forum Stadtpark i Grazer Gruppe, którą jako współzałożycielka proklamowała wraz z Alfredem Kolleritschem i Peterem Handkem⁴. Pierwsze teksty czytała kolegom już w roku 1961, jednak 'prawdziwie' zadebiutowała w 1968 roku opowiadaniem *Die Klosterschule*⁵, natychmiast zwracając na siebie uwagę krytyki literackiej w Austrii i pozostałych krajach niemieckiego obszaru językowego. Kontekstem polityczno-ideologicznym książki jest czas przemian i kontestacji, który ogarnął Europę Zachodnią w roku 1968. I mimo że okres ten miał w Austrii swoisty charakter i nazywany jest „przyjemną rewolucją”⁶, książka Frischmuth zaznaczyła się w świadomości czytelników jako tekst protestu. W kolejnych latach, aż do roku 2016, Barbara Frischmuth opublikowała 35 tomów prozą, nie licząc przedruków w antologiach, w tym 12 powieści, wiele tomów opowiadań i zbiory esejów, adresowanych do dorosłego czytelnika. Równolegle między rokiem 1969–2000 powstało 17 książek dla dzieci i młodzieży. Frischmuth jest także autorką 8 wystawionych na austriackich scenach sztuk teatralnych, jednego libretta i 16 słuchowisk radiowych, będących częściowo adaptacjami jej opowiadań. Barbara Frischmuth napisała także scenariusze do 10 filmów telewizyjnych, głównie dla stacji ORF. Z węgierskiego i tureckiego przetłumaczyła 25 tomów prozy i liryki, w tym 4 powieści Mikłósza Mészölya (m.in. *Saul*) oraz ponad 20 słuchowisk radiowych, głównie autorstwa Ivana Mándego⁷. Niezliczona jest liczba felietonów i recenzji zamieszczonych

³ Por. H. Haider, *Barbara Frischmuth, eine Biographie*, [w:] *Barbara Frischmuth. Dossier 4*, red. K. Bartsch, Droschl, Graz, Wien 1992, s. 151–162; J. Ławnikowska-Koper, *Barbara Frischmuth – wyobraźnia w służbie intelektu: refleksje o literaturze i kobiecości*, „Zbliżenia Interkulturowe: Polska, Niemcy, Europa” 2007, nr 2, s. 132–137.

⁴ Związek artystów Forum Stadtpark powstał w Grazu w roku 1959 jako stowarzyszenie niezależnych twórców: malarzy, grafików, pisarzy. Aktywność autorów skupionych wokół Alfreda Kolleritscha doprowadziła już w 1960 roku do usamodzielnienia się sekcji literackiej i utworzenia wydawanego do dzisiaj czasopisma „manuskripte”; o historii i znaczeniu tzw. Grazer Gruppe por. Ch. Rigler (red.), *Forum Stadtpark – die Grazer Avantgarde von 1960 bis heute*, Böhlau Verlag, Wien 2002; w Polsce pisali o Forum Stadtpark Norbert Honsza i Edward Białek. Por. N. Honsza, E. Białek, *Grupy literackie w RFN i w Austrii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1987 [=Germanica Wratislaviensia, 65].

⁵ B. Frischmuth, *Die Klosterschule*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1968.

⁶ Por. D.G. Davie, *Neuere Entwicklungen in der modernen österreichischen Prosa*, „Modern Austrian Literature” 1980, 13, 1, s. 177–216; A. Hager, S. Hofer, *Unsere 68er – Die gemütliche Revolution gegen Antisemitismus und Frauenfeindlichkeit*, „Profil”, źródło: <http://www.profil.at/home/unsere-68er-die-revolution-antisemitismus-frauenfeindlichkeit-198951> [20.05.2017]; *Rewolucje 1968*, red. D. Fedor, Zachęta – Narodowa Galeria Sztuki, Warszawa 2008.

⁷ Na podstawie opublikowanej bibliografii i informacji na stronie internetowej pisarki: <http://www.barbarafrischmuth.at>.

przez pisarkę w prasie austriackiej. Liczba publikacji osobie nieznającej twórczości pisarki może nasuwać podejrzenie o grafomanię, a biorąc pod uwagę uczestnictwo Barbary Frischmuth w różnorodnych gremiach, także o irytującą wszechobecność. Lektura pozwala jednak na zweryfikowanie takiego pobieżnego osądu, skłania za to do uznania głębokiego zaangażowania

w życie kulturalne i społeczne i niezwyklej wręcz pracowitości.

Argumenty

Utwory pisarki układają się w pozostające w zależności od siebie czytelnne pasma tematyczne, jednocześnie można wyróżnić okresy, w których wyraźnie dominowała określona problematyka. Te przenikające twórczość Barbary Frischmuth – w ocenie Klause Zeyringera *Grand Dame* współczesnej literatury austriackiej⁸ – nurty to: kobieta, inność, wolność i równość, emancypacja. W poszczególnych utworach tworzą one odrębne dominanty tematyczne, w całej twórczości splatają się w wartką opowieść o życiu współczesnym i konfliktach wynikających z niezrozumienia odmienności płci i uwarunkowań etnicznych.

Po pierwszym eksperymentalnym utworze *Die Klosterschule*, który dzięki nowatorstwu formalnemu otworzył Frischmuth drzwi na literacki Parnas Austrii, autorka, konsekwentnie dystansująca się od wtłaczania jej do szuflady feminizmu⁹, opublikowała cykl powieści emancypacyjnych tworzących trylogię o Sophie Silber, tzw. „Sternwieser-Trylogie”, w której fantastyczne elementy rodzimych legend i mitów ilustrują teorię matriarchatu, znajdując kontynuację w performatywnych historiach współcześnie żyjących potomkiń alpejskich wróżek. Trzy wyjątkowe utwory tworzą programowy cykl lat siedemdziesiątych, inicjujący literaturę feminologiczną

⁸ K. Zeyringer Klaus, *Österreichische Literatur seit 1945*, Studienvelag, Wien 2008, s. 466. Badacz stawia Frischmuth w jednym szeregu z Gerhardem Rothem, Peterem Turrinim, Elfriede Jelinek, Ilse Aichinger i Friedericke Mayröcker, zaliczając ją do czołowych przedstawicieli życia literackiego (pisze o nich: „die Etablierten und Sakralisierten”).

⁹ Ważna deklaracja pada w wypowiedzi *Weibliches Bewußtsein in Sprache umsetzen*, [w:] H. Schmälzer, *Frau sein und schreiben. Österreichische Schriftstellerinnen definieren sich selbst*, Österreichischer Bundesverlag, Wien 1982, s. 63–72. W podobnym tonie Frischmuth wypowiada się w rozmowie z A. Schurian, *Die wesentlichen Dinge sind nicht in Penis oder Vulva*, „Der Standard”, 28.07.2010, s. 40. W wywiadzie *Weltbürgerin aus Altaussee*, udzielonym M. Gornikiewicz dla „Wiener Zeitung” (2.06.2011), Frischmuth stwierdza „Jestem urodzoną, ale nie radykalną feministką”. Por. także wywiad udzielony M. Eidhuber, *Man kann nicht aus seiner Haut*, „Der Standard”, 2.07.2011, s. A1–A2.

w Austrii: *Die Mystifikationen der Sophie Silber* (1976), *Amy oder die Metamorphose* (1978), *Kai oder die Liebe zu Modellen* (1979)¹⁰. Temat kobiecej tożsamości jest wiodący także w kolejnym znaczącym cyklu utworów, określanych przez krytykę mianem „Demeter-Trilogie”, w którego skład wchodzi *Herrin der Tiere* (1986), *Über die Verhältnisse* (1987) i *Einander Kind* (1990)¹¹. Mit Demeter w ujęciu archaicznym, klasycznym i mistycznym, jako swoista rama kulturowa o wielkim potencjale estetycznym, staje się kluczem do podjęcia istotnych z punktu widzenia literatury kobiet kwestii relacji matki i córki, samookreślenia kobiety i (bez)refleksyjnego wypełniania ról społecznych, otwierając także przestrzeń dyskusji nad istotą władzy i miejscem kobiety w systemie patriarchalnym. Tematem wiodącym jest jednak nie tylko emancypacja w rozumieniu ról społecznych, lecz także emancypacja od szablonowości osądów i afirmowanie prawdy – psychologicznej i historycznej.

Kolejną grupę tekstów cechuje eksponowanie tematu inności i spotkania kultur. Są to *Die Schrift des Freundes* (1998), *Die Entschlüsselung* (2001), *Der Sommer, in dem Anna verschwunden war* (2004), *Vergiss Ägypten* (2008)¹². Frischmuth prowadzi czytelnika po krawędzi, na której spotykają się kultura Orientu i Okcydentu, pozwala wejrzeć w równoległe systemy tradycji i wartości, unikając ich wartościowania. W jej ostatniej powieści *Woher wir kommen* (2012)¹³ powracają i wybrzmiewają w szczególny sposób wszystkie wcześniejsze podejmowane przez autorkę tematy, stanowiąc swoiste dzieło życia. Odniosłam się do najważniejszych powieści Barbary Frischmuth, zgodnie z moją tezą, że pozostałe utwory w chronologii powstania stanowią uzupełnienie, a raczej dopełnienie tych przeze mnie wymienionych. Przewrotnym „aneksem” do twórczości konsekrowanej są „zielniki”, książki inspirowane słynnym już w środowisku miłośników Altaussee ogrodem pisarki. Pierwsza z nich, *Fingerkraut und Feenhandschuh. Ein literarisches Gartentagebuch*, ukazała się w roku 1999, w ślad za nią w roku 2003 *Löwenmaul und Irisschwert. Gartengeschichten*, a po czterech

¹⁰ B. Frischmuth, *Mystifikationen der Sophie Silber*, Residenz Verlag, Salzburg 1976; eadem, *Amy oder die Metamorphose*, Residenz Verlag, Salzburg 1978; eadem, *Kai oder die Liebe zu Modellen*, Residenz Verlag, Salzburg 1979.

¹¹ Eadem, *Herrin der Tiere*, Residenz Verlag, Salzburg 1986; eadem, *Über die Verhältnisse*, Residenz Verlag, Salzburg 1987 i *Einander Kind*, Residenz Verlag, Salzburg 1990.

¹² Eadem, *Die Schrift des Freundes*, Residenz, Salzburg – Wien 1998; eadem, *Die Entschlüsselung*, Aufbau Verlag, Berlin 2001; eadem, *Der Sommer, in dem Anna verschwunden war*, Aufbau Verlag, Berlin 2004; eadem, *Vergiss Ägypten. Ein Reiseroman*, Aufbau Verlag, Berlin 2008.

¹³ Eadem, *Woher wir kommen*, Aufbau Verlag, Berlin 2012.

latach *Marder, Rose, Fink und Laus. Meine Garten-WG*.¹⁴ Tu do głosu dochodzi przekorna i pełna ironicznego humoru obserwatorka, która jednocześnie potrafi dostrzegać poetyckie sedno codziennych doświadczeń.

Stan rzeczy I: niemiecki obszar językowy

Twórczość Barbary Frischmuth została doceniona przez kapituły różnorodnych nagród literackich, kulturalnych i społecznych. Tych ponadregionalnych otrzymała aż 19, z których najważniejsze to przyznana na początku kariery nagroda im. Antona Wildgansa 1972, Austriacka Nagroda Literacka 1987, Nagroda „manuskryptów” 1988, Nagroda Honorowa za Krzewienie Tolerancji Słowem i Czynem 2005, a w roku 2013 autorka otrzymała Krzyż Zasługi dla Nauki i Sztuki Republiki Austrii I klasy, co namaściło ją ostatecznie jako prominentkę wśród pisarzy współczesnych. Nagrody te pozostają w ścisłym związku z obecnością pisarki na rynku książki. O intensywności odbioru świadczą liczne wznowienia i stałe dodruki ulubionych przez czytelników tytułów. Sam tom *Die Klosterschule*, wydany pierwotnie w wydawnictwie Suhrkamp, ukazał się po wykupieniu licencji przez Rowolth w roku 1979, w serii „rororo neue frau” w roku 2013 już w dwudziestym dodruku. W roku 1976 licencję wydawniczą utworu nabyło enerdowskie wydawnictwo Volk und Welt z Berlina, a w 1978 Residenzverlag, Salzburg – Wien.

Intensywna recepcja w obiegu krytyczno-literackim i niestronienie od mediów (także znakomicie zarządzana strona internetowa: www.barbarafrischmuth.at) potęgowało zainteresowanie twórczością Barbary Frischmuth, które nie osłabło ani na chwilę od debiutu aż po dzień dzisiejszy. Omówienia jej książek pojawiają się wraz z premierami wydawniczymi w najważniejszych dziennikach austriackich „Der Standard”, „Der Kurier”, „Wiener Zeitung”, i czasopismach poświęconych kulturze i sztuce, jak „Wespenest”, „Die Furche” i „Profil”. Pisali o niej recenzenci czasopism i gazet opiniotwórczych dla wszystkich krajów niemieckojęzycznych „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, „Die Zeit”, „Süddeutsche Zeitung”, „Neue Zürcher Zeitung”. Frischmuth znana jest także z życzliwości wobec lokalnych periodyków o niewielkim zasięgu, m.in. udzielała wywiadów „Kleine Zeitung” z Grazu czy „Neue Voralberger Tageszeitung” z Klagenfurtu, a nawet popularnemu magazynowi „Blattsalat”. Do 1990 r. udzieliła 23 wywiadów, po tej

¹⁴ Eadem, *Fingerkraut und Feenhandschuh. Ein literarisches Gartentagebuch*, Aufbau Verlag, Berlin 1999. W ślad za tą publikacją: eadem, *Löwenmaul und Irisschwert. Gartengeschichten*, Aufbau Verlag, Berlin 2003; eadem, *Marder, Rose, Fink und Laus. Meine Garten-WG*, Droschl Graz, Wien 2007.

dacie ponad 30 (mowa o autoryzowanych). Znaczna ich część, ok. 30%, ukazała się nie w czasopismach, a w tomach zbiorowych, dotyczących literatury współczesnej, pisarek austriackich, pisarek niemieckojęzycznych, czy w tomach monograficznych poświęconych Frischmuth¹⁵. Najważniejszych wywiadów udzieliła w roku 1981 Hansowi Esterowi dla „Weimarer Beiträge”, w roku 1986 Dagmar Lorenz dla rocznika „Women in German”¹⁶ – przedrukowany następnie w *Barbara Frischmuth, Dossier* – i wielokrotnie Hansowi Heiderowi dla „Die Presse” (m.in. 1990, 1992) oraz Anicie C. Schaub do tomu: *FrauenSchreiben. Abenteuer, Privileg oder Existenzkampf? Gespräche mit 17 österreichischen Autorinnen* w 2004¹⁷.

Tytuły wywiadów z ostatniego dziesięciolecia wiele mówią o miejscu i roli Frischmuth w życiu literackim Austrii i całego niemieckojęzycznego kręgu kulturowego, a także o samopostrzeganiu i samoświadomości autorki: *Die Aleviten sind sehr enttäuscht*¹⁸ [Alewici są rozczarowani] dla „FAZ” 2008, *Lasst uns streiten*¹⁹ [Podyskutujmy] dla „Frankfurter Rundschau” 2008, *Die wesentlichen Dinge sind nicht in Penis oder Vulva*²⁰ [To, co istotne, to nie penis ani wagina] dla „Der Standard” 2010, *Das Schreiben ist eine Sucht*²¹ [Pisanie to nałóg] dla „Die Presse” 2011, *Man kann nicht aus seiner Haut*²² [Nie da się wyskoczyć z własnej skóry] dla „Der Standard” 2011, *Ich schrecke vor nichts zurück*²³ [Niczego się nie boję] dla „Falter” 2011 i *Der Garten erzieht den Menschen*²⁴ [Ogród wychowuje człowieka] dla „Die Presse” 2015.

Artykuły i opracowania o osobie i twórczości Barbary Frischmuth analogicznie do głównych nurtów jej twórczości pojawiają się w monografiach tematycznych lub w periodykach o określonym profilu. Także nazwiska autorów omówień stanowią sygnał dotyczący kierunku odczytywania. Ma-

¹⁵ B. Frischmuth, H. Ester, *Gespräch mit Barbara Frischmuth*, „Deutsche Bücher”, vol. 12, nr 1, Rodopi, Amsterdam 1982, s. 1–11.

¹⁶ B. Frischmuth, D. Lorenz, *Ein Interview: Barbara Frischmuth*, „Women in German Yearbook” 1986, 2, s. 23–36.

¹⁷ *FrauenSchreiben. Abenteuer, Privileg oder Existenzkampf? Gespräche mit 17 österreichischen Autorinnen*, red. A.C. Schaub, Edition Roesner, Maria Enzersdorf 2004, s. 30–44.

¹⁸ K. Krüger, *Die Aleviten sind enttäuscht*, „FAZ”, 4.01.2008, s. 40.

¹⁹ J. Kospach, *Lasst uns streiten*, „Frankfurter Rundschau”, 5.09.2008, s. 34–36.

²⁰ Patrz przypis 9.

²¹ N. Mayer, *Das Schreiben ist eine Sucht*, „Die Presse”, 12.6.2011, s. 41.

²² Patrz przypis 9.

²³ T. Wolinger, *Ich schrecke vor nichts zurück. Barbara Frischmuth wird 70. Ein Gespräch über Erotik im Mädchenpensionat und eine Generation ohne Väter*, „Falter” 2011, 26 (29.6.2011), s. 50.

²⁴ U. Woltron, *Der Garten erzieht den Menschen*, „Die Presse”, 24.4.2015, s. 20–21.

rie Odile Blum w tomie *Frauenliteratur in Österreich von 1945 bis heute*²⁵ wydanym przez Carinę Kleiber i Erike Tunner przedstawia twórczość Frischmuth w kontekście potencjału kreowania i zmieniania rzeczywistości przez kobiety. Ten kierunek odczytu podejmuje Christa Gürtler m.in. w obszernym artykule *Feenträume. Zur Sternwieser-Trilogie*²⁶, a następnie w poświęconym Ingeborg Bachmann i Barbarze Frischmuth tomie *Schreiben Frauen anders? Untersuchungen zu Ingeborg Bachmann und Barbara Frischmuth*. Także Sigrid Weigel w tomie *Die Stimme der Medusa. Schreibweisen in der Gegenwartsliteratur von Frauen*²⁷, w rozdziale *Weibliche Mythen – Utopien* analizuje poetykę Frischmuth. Zachowując perspektywę pisarstwa kobiecego, Arnold Blumer w tekście opublikowanym w tomie wydanym przez Manfreda Jurgensena *Frauenliteratur: Autorinnen, Perspektiven, Konzepte*²⁸, już w roku 1985 podejmuje ważny dla późniejszej twórczości pisarki temat inności kulturowej.

Dla wielu autorów piszących o Frischmuth jej twórczość jest egzemplifikacją aktualnych tendencji we współczesnej literaturze, jak ma to miejsce w cytowanym już artykule Donalda D. Daviau dla „Modern Austrian Literatur”, czy jeszcze wcześniejszym Herberta Gampera w tomie wydanym przez Renatę Matthaei *Grenzverschiebung. Neue Tendenzen in der österreichischen Literatur der 60er Jahre*²⁹. Znaczna liczba publikacji ma charakter porządkujący i informacyjny, są to m.in. wszelkie artykuły w leksykonach pisarek i pisarzy współczesnych. Najistotniejsze z perspektywy zasięgu oddziaływania i rzetelności to nota Ulricha Janetzkiego, Lutza Zimmermanna i Joruna B. Johnsa *Barbara Frischmuth* w wersji standardowej i online leksykonu literatury współczesnej KLG, rozdział Ulrike Kindl w *Neue Literatur der Frauen*, czy też w wydanym przez Mafreda Braunecka: *Autorenlexikon zur deutschsprachigen Literatur des 20. Jahrhunderts*³⁰.

²⁵ D. Daviau, *Neue Entwicklungen in der modernen österreichischen Prosa: Die Werke von Barbara Frischmuth*, [w:] *Frauenliteratur in Österreich von 1945 bis heute: Beiträge des Internationalen Kolloquiums – 21.–24. Februar 1985 in Mulhouse*, red. C. Kleiber, E. Tunner, Peter Lang, Bern 1986, s. 15–26.

²⁶ Ch. Gürtler, *Feenträume. Zur Sternwieser-Trilogie*, [w:] *Barbara Frischmuth: Fremdgänge. Ein illustrierter Streifzug durch einen literarischen Kosmos*, red. D. Bartens, I. Spörk, Residenz-Verlag, Salzburg u.a. 2001, s. 27–41, eadem: *Schreiben Frauen anders? Eine Untersuchung zu Ingeborg Bachmann und Barbara Frischmuth*, Heinz, Stuttgart 1983.

²⁷ S. Weigel, *Die Stimme der Medusa. Schreibweisen in der Gegenwartsliteratur von Frauen*, Tende Verlag, Münster 1987.

²⁸ A. Blumer, *Kulturelle Fremde in der Frauenliteratur am Beispiel von „Die Klosterschule“*, [w:] *Frauenliteratur. Autorinnen, Perspektiven, Konzepte*, red. M. Jurgensen, München 1985, s. 158–170.

²⁹ H. Gamper, *Barbara Frischmuth* [w:] *Grenzverschiebung. Neue Tendenzen in der Literatur der 60er Jahre*, R. Matthaei, Kiepenheuer und Witsch, Köln – Berlin 1970.

³⁰ U. Janetzki, L. Zimmermann, J.B. Johns, *Barbara Frischmuth*, [w:] *Kritisches Lexikon zur Gegenwartsliteratur*, 10 Nlg. 1982; U. Kindl, *Barbara Frischmuth*, [w:] *Neue Literatur der*

Kompletna bibliografia samej tylko literatury sekundarnej do roku 1990, opracowana przez Marię Reinhardt, liczy 7 stron (bez uwzględnienia w niej recenzji i omówień poszczególnych książek), a cała, wraz z publikacjami pisarki, 50 stron³¹.

Najważniejsze dla badaczy twórczości Barbary Frischmuth pozostają prace zwarte i monografie jej tylko poświęcone. Do nich należy wspomniana już rozprawa Christy Gürtler *Schreiben Frauen anders? Untersuchungen zu Ingeborg Bachmann und Barbara Frischmuth*. Badaczka porównuje w niej wspólne i odrębne cechy pisarstwa dwóch ważnych dla całego pokolenia pisarek, dostrzegając koincydencje w biografii, a przede wszystkim w postrzeganiu relacji między płciami. Program estetyczny autorki *Maliny*, choć różny od poetologii Frischmuth, wyrasta więc z jednego wspólnego korzenia: próby obalenia hierarchii i odnalezienia balansu w partnerstwie, bez ostentacyjnych deklaracji wobec feminizmu. Jak pisałam wcześniej, pisarka często podkreśla, że nie chce być szufladkowana i przypisywana do żadnych ideologii.

Barbara Frischmuth. Dossier wydane w Droschl w 1992 roku przez cenionego literaturoznawcę, profesora Uniwersytetu w Grazu Kurta Bartscha, to dla twórczości Barbary Frischmuth prawdziwa przepustka otwierająca jej przestrzeń naukowego dyskursu³². Autorzy tomu w poszczególnych artykułach interpretują sztandarowe utwory pisarki, ukazując ich historycznoliterackie i społeczne konteksty. Tom otwiera wspomniany już wywiad z Dagmar Lorenz, a zamyka przywoływana wcześniej obszerna bibliografia do roku 1990. Inny, bardziej popularyzatorski charakter ma tom *Barbara Frischmuth: Fremdgänge. Ein illustrierter Streifzug durch einen literarischen Kosmos* pod redakcją Daniela Bartens i Ingrid Spörk³³. Wnikliwe wprowadzenie redaktorek tomu zrecenzje kreśli jego strukturę, a tę stanowią kręgi tematyczne twórczości pisarki ze wskazaniem na świat kobiet, świat dziecka i świat Innego. Interpretacje ilustrowane są wybranymi fragmentami utworów austriackiej, a raczej, mówiąc za Michaeliem Lützelarem, styryjskiej Szeherezady³⁴.

W uzupełnionym o omówienia nowszych utworów *Dossier extra*³⁵, wydanym przez Silvanę Cimenti i Ingrid Spörk w roku 2007, pojawia się po-

Frauen. Deutschsprachige Autorinnen der Gegenwart, red. H. Puknus, Beck, München 1980, s. 144–148; M. Brauneck, *Autorenlexikon deutschsprachiger Literatur des 20. Jahrhunderts*, Rowolth, Reinbek bei Hamburg 1995, s. 44.

³¹ M. Reinhardt, *Bibliographie der Werke von und über Barbara Frischmuth*, [w:] *Barbara Frischmuth. Dossier 4*, red. K. Bartsch, Droschl, Graz – Wien 1992, s. 170–223.

³² *Barbara Frischmuth. Dossier 4*, red. K. Bartsch, Droschl, Graz – Wien 1992.

³³ *Barbara Frischmuth: Fremdgänge...*

³⁴ P.M. Lützeler, *Barbara Frischmuths Poetik. Ein Traum voller Träume*, „Die Zeit”, 37, 6.09.1991, s. 74.

³⁵ *Barbara Frischmuth. Dossier extra*, red. S. Cimenti, I. Spörk, Droschl, Graz 2007.

głębiona refleksja nad jej pisarstwem. Wszyscy autorzy artykułów dostrzegają rywalizujące u Frischmuth stałość i poszukiwanie. To ostatnie w zakresie formy i fabuły dla niezmiennych prawd konstytuujących jej utwory, a dotyczących potrzeby demokratyzowania świata – na różnych płaszczyznach. Inny aspekt twórczości pisarki rozpatruje Eva Kohlrusch w książce *Besondere Frauen und ihre Gärten. Mit einem Portrait von Barbara Frischmuth*³⁶. Odnosi się ona do opisu wyjątkowych ogrodów sławnych osób, ale i fenomenu zielników literackich. Ten zielony obszar w życiu i twórczości Frischmuth analizuje Isabel Kranz³⁷. Po przeprowadzce z Wiednia do rodzinnego Altaussee Frischmuth z pasją oddała się swemu ogrodowi i z pasją pisała inspirowane przez to doświadczenie książki. W jednym z wywiadów czytamy: „Rośliny wyostrzyły moje postrzeganie i świadomość powstawania i przemijania. Także przekonanie o harmonii, która tkwi w różnorodności”³⁸. Najpełniejszą dotychczas interpretację twórczości Barbary Frischmuth przedstawiła węgierska germanistka Andrea Horváth w dysertacji *Wir sind anders. Gender und Ethnizität in Barbara Frischmuths Romanen*³⁹. Kulturowo-antropologiczne studium twórczości pisarki uwzględnia instrumentarium i stanowisko dyskursu postkolonialnego, wskazując we wnioskach obszary wykluczenia, na które zwraca uwagę Frischmuth i przeciw którym oponuje – to płęć kulturowa kobiet i obcość kulturowa, konkretnie islam wobec chrześcijaństwa. I właśnie ten ostatni krąg tematyczny zdominował w ostatnim czasie dyskusję dotyczącą twórczości Frischmuth. Selma Polat-Menke włączyła tę problematykę do pedagogicznych rozważań w wydanej w 2013 roku rozprawie *Islam und Mystik bei Barbara Frischmuth. Werkanalyse und interreligiöses Lernen*⁴⁰.

Podsumowując, w niemieckojęzycznym kręgu kulturowym odczytywanie Barbary Frischmuth można umieścić na wznoszącej się osi emancypacji, która – jak w matematyce – jest wypadkową współrzędnych płci i inności.

³⁶ E. Kohlrusch, *Besondere Frauen und ihre Gärten. Mit einem Portrait von Barbara Frischmuth*, Callwey, München 2008.

³⁷ I. Kranz, *Vom Austesten der Genregrenzen*, [w:] *Im Liegen ist der Horizont immer so weit weg. Grenzüberschreitungen bei Barbara Frischmuth*, red. A. Babka, P. Clar, Sonderzahl, Wien 2017, s. 26–28.

³⁸ Por. B. Mader, *Spannender als Science-Fiction*, „Kurier” 13.02.2015, s. 35. Por. także: U. Woltron, *Der Garten erzieht den Menschen. Von den Überraschungen, die ein Garten bereithält, un der Leere die sich im Kopf einstellt – ein Gespräch mit der Gartenliebhaberin Barbara Frischmuth*, „Die Presse”, 24.04.2015, s. 20–21.

³⁹ A. Horváth, *Wir sind anders. Gender und Ethnizität in Barbara Frischmuths Romanen*, Königshausen und Neumann, Würzburg 2007.

⁴⁰ S. Polat-Menke, *Islam und Mystik bei Barbara Frischmuth. Werkanalyse und interreligiöses Lernen*, Matthias Grünewald Verlag, Ostfildern 2013.

To ocena dwuwymiarowa. Przy zastosowaniu trzeciej kategorii – czasu i dojrzałości poetologicznej – mówić należałoby już nie o osi, a o otwierającym się ku górze kielichu – pełnym treści, w którym wybrzmiewają one plastycznym, pełnym humoru językiem, ale i językiem odważnym w nazywaniu dotychczasowych tabu.

Stan rzeczy II: Polska

Początkowo twórczość Barbary Frischmuth odczytywana była w Polsce inaczej niż w kręgu językowym, z którego przychodzi; co nie znaczy – niewłaściwie, gdyż towarzyszyły temu bezsprzecznie inne uwarunkowania i konteksty: kadłubkowa liczba i ograniczona przez to reprezentatywność przetłumaczonych tekstów. W bibliografii adnotowanej *Literatura austriacka w Polsce w latach 1980–2000*⁴¹ czytelnik znajdzie informacje szczegółowe, które niewiele zmieniły się przez kolejne szesnaście lat. Przetłumaczono i wydano dwie powieści: jako pierwszą w 1980 roku *Zniknięcie cienia w słońcu* w tłumaczeniu Henryka Pawła Andersa, nakładem Wydawnictwa Poznańskiego, i siedem lat później *Kai, czyli miłość do ideałów* (trzecia część „Sternwieser-Trilogie”) w przekładzie Marii Gero-Różniewicz, nakładem PIW, w serii Klub Interesującej Książki⁴². Ponadto w antologiach opublikowano opowiadanie *Drzewo zapomnianego psa* w przekładzie Emilii Bielickiej w tomie *Czyż jest piękniejszy kraj*⁴³, poprzedzone słowem wstępnym Stefana Kaszyńskiego; natomiast w szkicach o współczesnej literaturze austriackiej pod redakcją Norberta Honszy i Edwarda Białka tekst *O tożsamości Austrii* w przekładzie Jerzego Łukosza⁴⁴. Utwory, po które mógł sięgnąć nieznający języka niemieckiego polski czytelnik, nie są przypadkowe i pozwalają, choć w sposób ograniczony, na wgląd w świat motywów i tematów twórczości Barbary Frischmuth.

Zabarwione autobiograficznie *Zniknięcie cienia w słońcu* wprowadza temat spotkania kultury Orientu i Okcydentu – ważny z perspektywy inter-

⁴¹ *Literatura austriacka w Polsce w latach 1980–2008. Bibliografia adnotowana*, red. E. Białek, K. Nowakowska, Atut, Wrocław 2009, s. 131–132.

⁴² B. Frischmuth *Zniknięcie cienia w słońcu*, przeł. H.P. Anders, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1980; eadem, *Kai czyli miłość do ideałów*, przeł. M. Gero-Różniewicz, PIW, Warszawa 1987.

⁴³ Eadem, *Drzewo zapomnianego psa*, przeł. E. Bielicka, [w:] *Czyż jest piękniejszy kraj*, S. Kaszyński, Czytelnik, Warszawa 1980, s. 244–273.

⁴⁴ Eadem, *O tożsamości Austrii*, przeł. Jerzy Łukosz, [w:] *Szkice o współczesnej literaturze austriackiej*, red. N. Honsza, E. Białek, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1991 [=Germanica Wratislaviensia; 83], s. 76; tekst drukowany pierwotnie w „Życiu Literackim” 1985, nr 23, s. 3.

kulturowości i spotkania z Innym, dzisiaj odczytywany także w kontekście doświadczenia migracji w jej społecznym i politycznym wymiarze. Pisarka oczami austriackiej stypendystki w Istambule odkrywa Turcję, jej tradycje, zwłaszcza świat wierzeń Alewitów i problemy społeczne lat siedemdziesiątych pogrążonego w kryzysie politycznym kraju nad Bosforem. Wartość estetyczną oraz potencjał etyczny i poznawczy książki docenił w swej recenzji Jan Koprowski⁴⁵. *Kai, czyli miłość do ideałów* to jednoznacznie współczesna książka dedykowana wszystkim, którzy mają odwagę wyłamać się z hierarchii i odrzucić stereotypowe wzorce życia społecznego, czyli zakwestionować krępujący wolność jednostki patriarchalny model małżeństwa. W Polsce lat osiemdziesiątych pogłębiona wiedza na temat współczesnych ruchów kobiecych istniała tylko w zamkniętych kręgach uniwersyteckich, polska humanistyka po stanie wojennym, nie tylko ze względu na napięcia polityczne w przededniu przełomu roku 1989, nie skupiała się na zjawiskach *stricto* społecznych i estetycznych, a był to czas nowej fali feminizmu na Zachodzie⁴⁶.

Na podstawie opowiadania *Drzewo zapomnianego psa* Rainer Ecke (współautor scenariusza) wyreżyserował w roku 1976 film dla telewizji ORF. To historia kobiety, która odzyskała niezależność: odeszła od męża – nauczyciela akademickiego, dla którego, po urodzeniu bliźniąt, poświęciła własną karierę na uniwersytecie. Po latach nie podejmuje próby scalenia małżeństwa, o co zabiega mąż. Bohaterka cierpi, ale źródłem tego cierpienia jest niezgoda na odebraną jej kiedyś szansę. Stefan Kaszyński ze znawstwem i jednocześnie intuicją umieścił ten właśnie utwór w antologii. Innym tropem poszli piszący swą książkę w 1991 roku, a więc 10 lat po publikacji Kaszyńskiego, Norbert Honsza i Edward Białek, włączając do zbioru tekst Frischmuth *O tożsamości Austrii*. To celne nawiązanie do kolejnego z ważnych wątków w twórczości pisarki, obecnego w refleksji Christy Grütler i innych austriackich badaczy, a jest nim rozliczenie z przeszłością, z tabuizowanym w neutralnym naddunajskim ‘azyli’ austrofaszyzmem. Podjęcie tego tematu włącza Barbarę Frischmuth w szeroki kontekst dyskusji, w centrum której znajdują się teksty Thomasa Bernharda (ze wspomnianym już *Wymazywaniem*, ale przede wszystkim z *Placem bohaterów*⁴⁷)

⁴⁵ J. Koprowski, *Zniknięcie cienia w słońcu* [recenzja], „Nowe Książki” 1981, nr 7, s. 19–21.

⁴⁶ Naukową refleksję tego zjawiska przedstawia Mirosława Czarnecka. Por. M. Czarnecka, *Frauenliteratur der 70er und 80er Jahre in der Bundesrepublik Deutschland*, PWN, Warszawa – Wrocław 1988.

⁴⁷ Spektakl teatralny Teatru Telewizji TVP na podstawie dramatu T. Bernharda *Plac bohaterów* w przekładzie Grzegorza Matysika i reżyserii Piotra Szalszy wyemitowany został 9 marca 1998 roku (10 lat po austriackiej premierze); w 2015 dramat wyreżyserował Krystian Lupa dla Litewskiego Narodowego Teatru Dramatycznego.

i Elfriede Jelinek (*Dzieci umarłych*⁴⁸). Żaden z opublikowanych we wspomnianych zbiorach tekstów nie był jednak zbyt szeroko komentowany w polskim obiegu krytycznym ani popularnym (poza recenzją Koprowskiego w „Nowych Książkach”). Jedynie powieść *Kai, czyli miłość do ideałów* doczekała się komentarzy radiowych; pierwszy to audycja w cyklu *Na szerokim świecie*, zatytułowana *Barbara Frischmuth: Kai czyli miłość do ideałów* w opracowaniu Anny Kamińskiej, wyemitowana przez program I PR 6 grudnia 1986 roku (czas trwania 25 minut). 15 października 1987 roku w Programie III PR wyemitowano audycję opracowaną przez I. Wiśniewską: *Barbara Frischmuth: Kai czyli miłość do ideałów*.

Środowisko polskich germanistów, początkowo szczególnie Wrocław i Poznań, ale także Warszawa, położyło podwaliny dla recepcji twórczości pisarzy austriackich w Polsce. Imiennie należy wymienić profesorów Stefana Kaszyńskiego, Norberta Honszę, Karola Sauerlanda, Jana Papióra, Edwarda Białka – szerzej omawia tę kwestię w artykule *Od Achtleitnera do Zweiga. Trzy dekady literatury austriackiej w Polsce* Dorota Szczęśniak⁴⁹. Białkowi nauka polska zawdzięcza szereg ważnych opracowań na temat literatury austriackiej, grup literackich Austrii, w tym istotnej w życiorysie Barbary Frischmuth formacji Forum Stadtpark. Pisząc w swych publikowanych w latach 1986–2015 artykułach na powyższy temat, wśród członków i pisarzy animujących działania literackie wymienia między innymi Barbarę Frischmuth. Wrocławski badacz jest także autorem omówienia współczesnej literatury Austrii i hasła *Barbara Frischmuth* w *Słowniku współczesnych pisarzy niemieckojęzycznych. Pokolenia powojenne*, wydanym w Polsce przez Jürgena Joachimstallera i Marka Zyburę⁵⁰ w 2007 r. przez wydawnictwo Wiedza Powszechna. Hasło do wcześniejszego wydania leksykonu pod redakcją Marka Zybury *Pisarze niemieckojęzyczni XX wieku*⁵¹ opracował Krzysztof Lipiński. Ponadto o Barbarze Frischmuth pisała w języku polskim Zofia Krzysztoforska-Weisswasser w artykule *Austriacka literatura dziecię-*

⁴⁸ E. Jelinek, *Dzieci umarłych*, przeł. A. Kowaluk, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 2009.

⁴⁹ D. Szczęśniak, *Od Achtleitnera do Zweiga. Trzy dekady literatury austriackiej w Polsce*, „Przekładaniec” 2011, nr 22–23, źródło: <http://www.ejournals.eu/sj/index.php/Przeklad/article/view/3116> [dostęp: 10.02.2017].

⁵⁰ E. Białek, *Barbara Frischmuth*, [w:] *Słownik współczesnych pisarzy niemieckojęzycznych. Pokolenia powojenne*, red. J. Joachimstaller, M. Zyburę, Wiedza Powszechna, Warszawa 2007, s. 94–96; por. wcześniejsze teksty, np. E. Białek, *Estetyka szoku. Wczesne pisarstwo W.B., P. Handkego i B. Frischmuth*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego”, nr 844: *Studien zur Literatur und Sprachwissenschaft. Perspektiven – Konzepte – Gattungen – Funktionen*, red. N. Honsza, Uniwersytet Śląski, Katowice 1987, s. 103–115.

⁵¹ K. Lipiński, *Barbara Frischmuth*, [w:] *Pisarze niemieckojęzyczni XX*, red. M. Zyburę, PWN, Warszawa 1995, s. 92.

ca w drugiej połowie XX wieku⁵². Sylwetkę autorki w artykule Barbara Frischmuth *Wyobrażenia w służbie intelektu* szerzej przedstawiła w 2007 roku Joanna Ławnikowska-Koper w czasopiśmie „Zbliżenia Interkulturowe”⁵³. Ta sama autorka opublikowała szereg tekstów poświęconych twórczości Barbary Frischmuth w języku niemieckim w polskich czasopismach germanistycznych i monografiach zbiorowych⁵⁴. Wszystkie dotyczą obrazu rodziny i relacji między płciami i pokoleniami, a odwołują się do następujących książek pisarki: *Die Ferienfamilie*, *Bindungen*, *Einander Kind* i *Der Sommer, in dem Anna verschwunden war*.

Istotnym wkładem w obecność Barbary Frischmuth w polskiej refleksji germanistycznej jest przeprowadzony z pisarką przez Sywię Sawulską wywiad „Literatur muss gar nichts. Muss nicht müssen”, opublikowany w roku 2013 w tomie *Germanistische Werkstatt*⁵⁵. Pytana o literackie credo, Frischmuth wraca w odpowiedziach do swoich deklaracji przywracania światu harmonii przez dialog płci, pokoleń i kultur.

⁵² Z. Krzysztoforska-Weisswasser, *Austriacka literatura dziecięca w drugiej połowie XX wieku*, [w:] *Spotkania Polska-Austria*, red. B. Kmieć, Centrum Języków Europejskich, Częstochowa 2005, s. 49–68.

⁵³ J. Ławnikowska-Koper, *Barbara Frischmuth – wyobrażenia w służbie intelektu*, „Zbliżenia Interkulturowe / Interkulturelle Annäherungen” 2007, nr 2, s. 132–137.

⁵⁴ Eadem, *Rodzina w powieści Barbary Frischmuth „Die Ferienfamilie” jako przestrzeń sacrum. Rodzina patriarchalna w austriackiej literaturze kobiecej*, [w:] *Dziedzictwo religijne w literackiej kulturze Europy XIX i XX wieku*, red. L. Rożek, Wydawnictwo AJD, Częstochowa 2006 [=Prace Interdyscyplinarne, tom VI], s. 157–167; eadem, *Der weibliche Traum. Ein selbstverständliches Setzen von Weiblichem im Werk von Barbara Frischmuth mit einem Ausblick auf den Roman „Der Sommer, in dem Anna verschwunden war”*, [w:] *Die Architektur der Weiblichkeit: Identitätskonstruktionen in der zeitgenössischen Literatur von österreichischen Autorinnen*, red. J. Drynda, Rys, Poznań 200, s. 67–78; eadem, *Weibliche Ästhetik im österreichischen Erinnerungsdiskurs. Zur Vergangenheits- und Gegenwartsbewältigung bei Ingeborg Bachmann und Barbara Frischmuth*, [w:] *Verbalisierung und Visualisierung der Erinnerung. Literatur und Medien in Österreich*, red. A. Byczkiewicz, K. Kupczyńska, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2008; eadem, *Mądrość delfinów. Dekonstrukcja mitu rodziny w prozie powojennych autorek austriackich*, [w:] *Ku antropologii rodziny*, red. L. Rożek, Wydawnictwo AJD, Częstochowa 2009, [=Prace Interdyscyplinarne, tom VI], s. 175–189; eadem, *Człowieczeństwo bez granic. O twórczości Barbary Frischmuth*, [w:] *Między pamięcią a zapomnieniem*, red. E. Białek, K. Nowakowska, Quaestio, Wrocław 2011, s. 47–58; eadem, *Schreiben für eine neue Familienkultur. Zu den Familienmodellen in der Prosa von Barbara Frischmuth (Bindungen, Die Ferienfamilie)*, [w:] *Konstrukte und Dekonstruktionen. Aufsätze und Skizzen zur österreichischen Literatur*, red. E. Białek, A. Szmorhyn, I. Zymomyra, Neisse Verlag, Dresden – Drohobytsch 2013, s. 289–306 (pierwodruk w: *Briefe in die europäische Gegenwart. Festschrift für Herbert Rosendorfer zum 70. Geburtstag*, red. E. Białek, J. Rzeszotnik, ATUT, Wrocław 2004, s. 149–163).

⁵⁵ S. Sawulski, *Interview mit Barbara Frischmuth: „Literatur muss gar nichts. Muss nicht müssen”*, „Germanistische Werkstatt” 2013, nr 5, s. 305–313.

Poza obiegiem czysto akademickim miały w Polsce miejsce także wydarzenia kulturalne, przybliżające czytelnikom osobę i twórczość Barbary Frischmuth. Działaniem towarzyszącym konferencji naukowej poświęconej „Architekturze kobiecości”, zorganizowanej przez Instytut Filologii Germańskiej UAM w Poznaniu w 2007 roku, była skierowana do szerszej publiczności wystawa zatytułowana „Autorki, pisarki, poetki austriackie: panorama literatury najnowszej”, której tematem była twórczość zarówno znanych i uznanych pisarek, takich jak Barbara Frischmuth, Ingeborg Bachmann, Elfriede Jelinek, jak i przedstawicielek najmłodszego pokolenia, wśród nich np. Moniki Wogrolly, Kathrin Röggla czy też Marlene Streeruwitz⁵⁶. Niewątpliwie najważniejszymi z punktu widzenia popularyzacji twórczości Barbary Frischmuth w Polsce były spotkania autorskie w 2012⁵⁷ i w 2016 (w ramach wspomnianych na początku obchodów jubileuszu 75. urodzin), możliwe dzięki organizacyjnemu wsparciu Kulturforum Austria i innych agend kultury. We Wrocławiu, Opolu, Warszawie, Gdańsku i Krakowie społeczność miłośników literatury, choć przede wszystkim germanistów, miała okazję wysłuchać fragmentów odczytywanych w tłumaczeniu utworów pisarki w jej obecności oraz wziąć udział w dyskusji.

Wnioski

Z przedstawienia polskiej recepcji twórczości Barbary Frischmuth na tle jej recepcji w krajach niemieckiego kręgu językowego i roli, jaką pisarka odegrała w przeszłości i nadal odgrywa w życiu literackim tej przestrzeni kulturowej, wynika jeden wniosek: znajomość Frischmuth w Polsce w stosunku do jej pozycji nestorki literatury austriackiej jest niewspółmierna. Należy stwierdzić, że wśród młodszego pokolenia czytelników niezwiązanych z germanistyką jest wręcz znikoma – stąd słowo (nie)obecność w tytu-

⁵⁶ Międzynarodowa konferencja naukowa *Architektura kobiecości. Konstruowanie tożsamości w twórczości współczesnych pisarek austriackich* odbyła się 19–20.4.2007 roku, zorganizowana została przez Zakład Literatury i Kultury Austriackiej Instytutu Filologii Germańskiej UAM, Austriackie Forum Kultury z Warszawy oraz Austriacki Ośrodek Kultury UAM w Poznaniu. Wystawa towarzysząca konferencji w Bibliotece Uniwersyteckiej prezentowana była w dn. 20.04–2.05.2007 r.

⁵⁷ Frischmuth wystąpiła we Wrocławiu w ramach konferencji poświęconej twórczości Petera Handkego. Podczas spotkania ze środowiskiem germanistów i uczniów czytała fragmenty z książek *Die Ferienfamilie*, *Über die Verhältnisse*, *Die Kuh*, *der Bock*, *seine Geiß* und *ihr Liebhaber*. Rozstrzygnięto wówczas konkurs tłumaczeniowy dla uczniów szkół średnich przygotowany przez Darię Żminkowską. Pełna relacja autorstwa Veroniki Hyden-Hanscho jest dostępna w czasopiśmie Uniwersytetu Wrocławskiego „Akademisches Kaleidoskop”. Por. „Akademisches Kaleidoskop”, 2 (38), Jg. X, źródło: http://www.biblioteka.cyfrowa.pl/Content/40441/AK_2012_02.pdf [dostęp: 20.02.2017].

le tego artykułu – gdyż obie powieści autorki tłumaczone na język polski ukazały się w latach osiemdziesiątych i nie były wznawiane, a krótsze utwory ukazały się w antologiach wydanych w wydawnictwach naukowych lub – jak w przypadku książki Kaszyńskiego – w niewielkich nakładach. Ostatnie wizyty pisarki w Polsce i spotkania autorskie w miastach uniwersyteckich niewątpliwie wzbudziły zainteresowanie austro- czy, szerzej ujmując, germanofilskiej publiczności. Wydaje się jednak, że bez możliwości poznania autorki poprzez lekturę znajomość ta będzie ograniczała się do elitarnej grupy osób związanych z germanistyką. Polscy germaniści przedstawiający sylwetkę Frischmuth w artykułach leksykonowych i historiach literatury niezmiennie powołują się na kluczową rolę opowiadania *Die Klosterschule*, zgodnie z głównym nurtem krytyki niemieckojęzycznej. Tak więc perspektywa polska eksponuje głównie jej członkostwo w awangardowej w latach sześćdziesiątych Grazer Gruppe, co w niemieckim piśmiennictwie jest zawsze podkreślane, choć stanowi jeden z wielu elementów jej tożsamości artystycznej. Ławnikowska-Koper stara się eksplorować poetologię Frischmuth, którą umieszcza na orbicie feminizmu, jednak jako głos niezależny. Badaczka zwraca uwagę na promowaną przez Barbarę Frischmuth możliwość utworzenia w języku niemieckim żeńskiej formy słowa człowiek: *Menschin*, przez którą pisarka się definiuje. Postrzegając się właśnie jako *Menschin*, człowieka-kobietę (*ta człowieka), autorka tak wyposaża bohaterki i takie odczytywanie jej utworów jest kluczem do świata harmonii, który przywołuje z pamięci, by odtworzyć go w przyszłości. W ostatnich artykułach Ławnikowska-Koper analizuje kulturowo-antropologiczne aspekty twórczości pisarki, w tym obszarze dostrzega argumenty za potrzebą popularyzacji twórczości Barbary Frischmuth w Polsce i włączenie jej do polityki wydawniczej. Na taką obecność zasługuje z pewnością powieść *Woher wir kommen*⁵⁸ w dobrym polskim przekładzie, bo warto wiedzieć, *Skąd jesteście*.

Przywołane w pierwszych słowach artykułu jubileuszowe sympozjum zgromadziło badaczy twórczości Barbary Frischmuth z Austrii, Niemiec, Węgier i z Polski; ich analizy i refleksje włączone zostały do wyjątkowego tomu, najnowszego w międzynarodowej recepcji autorki. Jego redaktorzy, jednocześnie pomysłodawcy i organizatorzy wydarzeń jubileuszowych, Anna Babka (Uniwersytet Wiedeński) i Peter Clar (Uniwersytet Gdański), zaprosili do udziału w tym bezprecedensowym edytorskim przedsięwzięciu wybitnych twórców austriackich, naukowców i krytyków literackich. Publikacja zatytułowana *Im Liegen ist der Horizont immer so weit weg*⁵⁹ skupiła

⁵⁸ B. Frischmuth, *Woher wir kommen*, Aufbau Verlag, Berlin 2012.

⁵⁹ Tytuł sympozjum i tomu zaczerpnięty z wiersza Barbary Frischmuth *Ins Stammbuch* (ukazał się w formie plakatu), edition ZEIT FÜR EIN GEDICHT 1996. Por. A. Babka, P. Clar,

wokół Barbary Frischmuth uznanych autorów: Bodo Hella, Friederike Mayröcker, Elfriede Jelinek, Elisabeth Reichart, Petera Rosei, Gerarda Rühma; badaczy i krytyków literatury Christę Gürtler, Stefana Kramera, Paula Michaela Lützelera, Ingrid Spörk, a z Polski literaturoznawczynie Joannę Dryndę, Monikę Bednarz-Wójcik i Joannę Ławnikowską-Koper⁶⁰.

Kiedy się leży, horyzont zawsze jest daleko – tytuł tomu jest fragmentem wiersza Barbary Frischmuth *Ins Stambuch*. W tym zdaniu nie chodzi o bezkres. Dalsze wersy wiersza ujawniają ukryty sens: dopiero, kiedy przestaniesz wpatrywać się we własny pępek, odkryjesz światy i granice, które czekają, by je poznać i przekroczyć.

Literatura

- Babka A., Clar P., *Vorwort*, [w:] *Im Liegen ist der Horizont immer so weit weg. Grenzüberschreitungen bei Barbara Frischmuth*, Sonderzahl, Wien 2016, s. 7–9.
- Barbara Frischmuth. Dossier 4*, red. K. Bartsch, Droschl, Graz – Wien 1992.
- Barbara Frischmuth. Dossier extra*, red. S. Cimenti, I. Spörk, Droschl, Graz 2007.
- Barbara Frischmuth: Fremdgänge. Ein illustrierter Streifzug durch einen literarischen Kosmos*, red. D. Bartens, I. Spörk, Residenz-Verlag, Salzburg u.a. 2001.
- Bernhard T., *Wymazywanie*, przeł. S. Lisiecka, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 2005.
- Białek E., *Barbara Frischmuth*, [w:] *Słownik współczesnych pisarzy niemieckojęzycznych. Pokolenia powojenne*, red. J. Joachimstaller, M. Zybura, Wiedza Powszechna, Warszawa 2007, s. 94–96.
- Białek E., *Estetyka szoku. Wczesne pisarstwo W.B., P. Handkego i B. Frischmuth*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego”, nr 844: *Studien zur Literatur und Sprachwissenschaft. Perspektiven – Konzepte – Gattungen – Funktionen*, red. N. Honsza, Uniwersytet Śląski, Katowice 1987, s. 103–115.
- Blumer A., *Kulturelle Fremde in der Frauenliteratur am Beispiel von „Die Klosterschule”*, [w:] *Frauenliteratur. Autorinnen, Perspektiven, Konzepte*, red.

Vorwort, [w:] *Im Liegen ist der Horizont immer so weit weg. Grenzüberschreitungen bei Barbara Frischmuth*, red. A. Babka, P. Clar, Sonderzahl, Wien 2016, s. 7.

⁶⁰ J. Drynda, *Gefühlsräume in Barbara Frischmuths Roman „Woher wir kommen”*, [w:] *Im Liegen ist der Horizont immer so weit weg...*, s. 237–247; M. Wójcik-Bednarz, *Intergration und Integrationsvorbehalte*, [w:] *Im Liegen ist der Horizont immer so weit weg...*, s. 107–115; J. Ławnikowska-Koper, *Wohin wir gehen. Kulturanthropologische Aspekte im Werk Barbara Frischmuths*, [w:] *Im Liegen ist der Horizont immer so weit weg...*, s. 195–204.

- M. Jurgensen, Deutscher Taschenbuch Verlag, München 1985, s. 158–170.
- Brauneck M., *Autorenlexikon deutschsprachiger Literatur des 20. Jahrhunderts*, Rowolth, Reinbek bei Hamburg 1995.
- Czarnecka M., *Frauenliteratur der 70er und 80er Jahre in der Bundesrepublik Deutschland*, PWN, Warszawa – Wrocław 1988.
- Daviau D.G., *Neue Entwicklungen in der modernen österreichischen Prosa: Die Werke von Barbara Frischmuth*, [w:] *Frauenliteratur in Österreich von 1945 bis heute: Beiträge des Internationalen Kolloquiums – 21.–24. Februar 1985 in Mulhouse*, red. C. Kleiber, E. Tunner, Peter Lang, Bern 1986, s. 15–26.
- Daviau D.G., *Neuere Entwicklungen in der modernen österreichischen Prosa*, „Modern Austrian Literature” 1980, 13, 1, s. 177–216.
- Eidlhuber M., *Man kann nicht aus seiner Haut*, „Der Standard”, 2.07.2011, s. A1–A2.
- FrauenSchreiben. Abenteuer, Privileg oder Existenzkampf? Gespräche mit 17 österreichischen Autorinnen*, red. A.C. Schaub, Edition Roesner, Maria Enzersdorf 2004, s. 30–44.
- Frischmuth B., *Amy oder die Metamorphose*, Residenz Verlag, Salzburg 1978.
- Frischmuth B., *Die Klosterschule*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1968.
- Frischmuth B., *Drzewo zapomnianego psa*, przeł. E. Bielicka, [w:] *Czyż jest piękniejszy kraj*, wybór S. Kaszyński, Czytelnik, Warszawa 1980, s. 244–273.
- Frischmuth B., *Einander Kind*, Residenz Verlag, Salzburg 1990.
- Frischmuth B., *Fingerkraut und Feenhandschuh. Ein literarisches Gartentagebuch*, Aufbau Verlag, Berlin 1999.
- Frischmuth B., Ester H., *Gespräch mit Barbara Frischmuth*, „Deutsche Bücher”, vol. 12, nr 1, Rodopi, Amsterdam 1982, s. 1–11.
- Frischmuth B., *Herrin der Tiere*, Residenz Verlag, Salzburg, 1986.
- Frischmuth B., *Kai czyli miłość do ideałów*, przeł. M. Gero-Różniewicz, PIW, Warszawa 1987.
- Frischmuth B., *Kai oder die Liebe zu Modellen*, Residenz Verlag, Salzburg 1979.
- Frischmuth B., *Marder, Rose, Fink und Laus. Meine Garten-WG*, Droschl Graz, Wien 2007.
- Frischmuth B., *Mystifikationen der Sophie Silber*, Residenz Verlag, Salzburg 1976.
- Frischmuth B., *O tożsamości Austrii*, przeł. J. Łukosz, [w:] *Szkice o współczesnej literaturze austriackiej*, red. N. Honsza, E. Białek, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1991 [=Germanica Wratislaviensia; 83], s. 64.

- Frischmuth B., *Über die Verhältnisse*, Residenz Verlag, Salzburg 1987.
- Frischmuth B., *Woher wir kommen*, Aufbau Verlag, Berlin 2012.
- Frischmuth B., *Zniknięcie cienia w słońcu*, przeł. H.P. Anders, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1980.
- Frischmuth B., *Weibliches Bewußtsein in Sprache umsetzen*, [w:] H. Schmäler, *Frau sein und schreiben. Österreiche Schriftstellerinnen definieren sich selbst*, Österreichischer Bundesverlag, Wien 1982, s. 63–72.
- Frischmuth B., *Löwenmaul und Irisschwert. Gartengeschichten*, Aufbau Verlag, Berlin 2003.
- Gamper H., *Barbara Frischmuth*, [w:] *Grenzverschiebung. Neue Tendenzen in der Literatur der 60er Jahre*, R. Matthaei, Kiepenheuer und Witsch, Köln, Berlin 1970, s. 152–159.
- Gornikiewicz M., *Weltbürgerin aus Altaussee*, „Wiener Zeitung”, 2.06.2011.
- Gürtler Ch., *Feenträume. Zur Sternwieser-Trilogie*, [w:] *Barbara Frischmuth: Fremdgänge. Ein illustrierter Streifzug durch einen literarischen Kosmos*, red. D. Bartens, I. Spörk, Residenz Verlag, Salzburg u.a. 2001, s. 27–44.
- Gürtler Ch., *Schreiben Frauen anders? Eine Untersuchung zu Ingeborg Bachmann und Barbara Frischmuth*, Heinz, Stuttgart 1983.
- Hager A., S. Hofer, *Unsere 68er – Die gemütliche Revolution gegen Antisemitismus und Frauenfeindlichkeit*, „Profil”, źródło: <http://www.profil.at/home/unsere-68er-die-revolution-antisemitismus-frauenfeindlichkeit-198951> [dostęp: 20.05.2017].
- Haider H., *Barbara Frischmuth, eine Biographie*, [w:] *Barbara Frischmuth. Dossier 4*, red. K. Bartsch, Droschl, Graz – Wien 1992, s. 151–162.
- Honsza N., Białek E., *Grupy literackie w RFN i w Austrii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1987 [=Germanica Wratislaviensia, 65].
- Horváth A., *Wir sind anders. Gender und Ethnizität in Barbara Frischmuths Romanen*, Königshausen u. Neumann, Würzburg 2007.
- Janetzki U., Zimmermann L., Johns J.B., *Barbara Frischmuth*, [w:] *Kritisches Lexikon zur Gegenwartsliteratur*, 10 Nlg. 1982.
- Jurgensen M., *Frauenliteratur: Autorinnen, Perspektiven, Konzepte*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München 1985.
- Kindl U., *Barbara Frischmuth*, [w:] *Neue Literatur der Frauen. Deutschsprachige Autorinnen der Gegenwart*, red. H. Puknus, Beck, München 1980, s. 144–148.
- Kohlrusch E., *Besondere Frauen und ihre Gärten. Mit einem Portrait von Barbara Frischmuth*, Callwey, München 2008.
- Koprowski J., *Zniknięcie cienia w słońcu* [recenzja], „Nowe Książki” 1981, nr 7, s. 19–21.
- Kospach J., *Lasst uns streiten*, „Frankfurter Rundschau”, 5.09.2008, s. 34–36.

- Kranz I., *Vom Austesten der Genregrenzen*, [w:] *Im Liegen ist der Horizont immer so weit weg. Grenzüberschreitungen bei Barbara Frischmuth*, red. A. Babka, P. Clar, Sonderzahl, Wien 2017, s. 26–28.
- Krüger K., *Die Aleviten sind enttäuscht*, „FAZ”, 4.01.2008, s. 40.
- Lipiński K., *Barbara Frischmuth*, [w:] M. Zybura, *Pisarze niemieckojęzyczni XX*, PWN, Warszawa 1995, s. 92.
- Literatura austriacka w Polsce w latach 1980–2008. Bibliografia adnotowana*, red. E. Białek, K. Nowakowska, Atut, Wrocław 2009, s. 131–132.
- Lorenz D., *Ein Interview: Barbara Frischmuth*, „Women in German Yearbook” 1986, nr 2, s. 23–36.
- Lützel P.M., *Barbara Frischmuths Poetik. Ein Traum voller Träume*, „Die Zeit”, 37, 6.09.1991, s. 74.
- Ławnikowska-Koper J., *Barbara Frischmuth – wyobraźnia w służbie intelektu: refleksje o literaturze i kobiecości*, „Zbliżenia Interkulturowe: Polska, Niemcy Europa” 2007, nr 2, s. 132–137.
- Ławnikowska-Koper J., *Człowieczeństwo bez granic. O twórczości Barbary Frischmuth*, [w:] *Między pamięcią a zapomnieniem*, red. E. Białek, K. Nowakowska, Quaestio, Wrocław 2011, s. 47–58.
- Ławnikowska-Koper J., *Der weibliche Traum. Ein selbstverständliches Setzen von Weiblichem im Werk von Barbara Frischmuth mit einem Ausblick auf den Roman „Der Sommer, in dem Anna verschwunden war”*, [w:] *Die Architektur der Weiblichkeit: Identitätskonstruktionen in der zeitgenössischen Literatur von österreichischen Autorinnen*, red. J. Drynda, Rys, Poznań 2007, s. 67–78.
- Ławnikowska-Koper J., *Mądrość delfinów. Dekonstrukcja mitu rodziny w prozie powojennych autorek austriackich*, [w:] *Ku antropologii rodziny*, red. L. Rożek, Wydawnictwo AJD, Częstochowa 2009 [=Prace Interdyscyplinarne, tom V], s. 175–189.
- Ławnikowska-Koper J., *Rodzina w powieści Barbary Frischmuth „Die Ferienfamilie” jako przestrzeń sacrum. Rodzina patriarchalna w austriackiej literaturze kobiecej*, [w:] *Dziedzictwo religijne w literackiej kulturze Europy XIX i XX wieku*, red. L. Rożek, Wydawnictwo AJD, Częstochowa 2006 [=Prace Interdyscyplinarne, tom V], s. 157–167.
- Ławnikowska-Koper J., *Schreiben für eine neue Familienkultur. Zu den Familienmodellen in der Prosa von Barbara Frischmuth (Bindungen, Die Ferienfamilie)*, [w:] *Konstrukte und Dekonstruktionen. Aufsätze und Skizzen zur österreichischen Literatur*, red. E. Białek, A. Szmorhun, I. Zymomrya, Neisse Verlag, Dresden-Drohobytsch 2013, s. 289–306 (pierwodruk [w:] *Briefe in die europäische Gegenwart. Festschrift für Herbert Rosendorfer zum 70. Geburtstag*, red. E. Białek, J. Rzeszotnik, Atut, Wrocław 2004, s. 149–163).

- Ławnikowska-Koper J., *Weibliche Ästhetik im österreichischen Erinnerungsdiskurs. Zur Vergangenheits- und Gegenwartsbewältigung bei Ingeborg Bachmann und Barbara Frischmuth*, [w:] *Verbalisierung und Visualisierung der Erinnerung. Literatur und Medien in Österreich*, red. A. Byczkiewicz, K. Kupczyńska, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2008, s. 75–95.
- Mader B., *Spannender als Science-Fiction*, „Kurier”, 13.02.2015, s. 35.
- Mayer N., *Das Schreiben ist eine Sucht*, „Die Presse”, 12.6.2011, s. 41.
- Polat-Menke S., *Islam und Mystik bei Barbara Frischmuth. Werkanalyse und interreligiöses Lernen*, Grünewald Verlag, Ostfildern Matthias 2013.
- Reinhardt M., *Bibliographie der Werke von und über Barbara Frischmuth*, [w:] *Barbara Frischmuth. Dossier 4*, red. K. Bartsch, Droschl, Graz – Wien 1992, s. 163–185.
- Rewolucje 1968*, red. D. Fedor, Zachęta – Narodowa Galeria Sztuki, Warszawa 2008.
- Rigler Ch. (red.), *Forum Stadtpark – die Grazer Avantgarde von 1960 bis heute*, Böhlau Verlag, Wien 2002.
- Sawulska S., *Interview mit Barbara Frischmuth: „Literatur muss gar nichts. Muss nicht müssen”*, „Germanistische Werkstatt” 2013, nr 5, s. 305–313.
- Schurian A., *Die wesentlichen Dinge sind nicht in Penis oder Vulva*, „Der Standard”, 28.07.2010, s. 40.
- Szczeńsiak D., *Od Achtleitnera do Zweiga. Trzy dekady literatury austriackiej w Polsce*, „Przekładaniec” 2011, nr 22–23, źródło: <http://www.ejournals.eu/sj/index.php/Przeklad/article/view/3116> [20.05.2017].
- Weigel S., *Die Stimme der Medusa. Schreibweisen in der Gegenwartsliteratur von Frauen*, Tende Verlag, Münster 1987.
- Weisswasser Z., *Austriacka literatura dziecięca w drugiej połowie XX wieku*, [w:] *Spotkania Polska–Austra*, red. B. Kmiec, Centrum Języków Europejskich, Częstochowa 2005, s. 49–68.
- Wolkinger T., *Ich schrecke vor nichts zurück. Barbara Frischmuth wird 70. Ein Gespräch über Erotik im Mädchenpensionat und eine Generation ohne Väter*, „Falter” 2011, nr 26 (29.6.2011), s. 50.
- Woltron U., *Der Garten erzieht den Menschen. Von den Überraschungen, die ein Garten bereithält, und der Leere die sich im Kopf einstellt – ein Gespräch mit der Gartenliebhaberin Barbara Frischmuth*, „Die Presse”, 24.04.2015, s. 20–21.
- Zeyringer K., *Österreichische Literatur seit 1945*, Studienverlag, Wien 2008.

Barbara Frischmuth's (Non-)Presence in Poland: The Presence and Reception of her Works in the German-Speaking World and in Poland

Summary

Both the occasion of Barbara Frischmuth's seventy-fifth birthday and that of her reading in Poland have inspired an examination of the co-founder of the Grazer group's presence and reception in the German-speaking world with that of her presence and reception in Poland. While literature by Frischmuth is enormously popular in the German-speaking world and her position on the Austrian cultural scene is of the first rank, there is scarce knowledge, popularity or regard for either her works or her in Poland. Only a couple of short texts and just two out of more than twenty novels have been translated into Polish. Polish academic interest seems to be limited to centers in Wrocław and Częstochowa. Since Barbara Frischmuth questions gender relations and interculturalism, her works deserve both greater attention and a more active publishing policy in Poland.

Keywords: Barbara Frischmuth, modern Austrian literature, seventy-fifth birthday, literature reception, translation of literature, interculturalism.

Barbara Frischmuths (Nicht-)Präsenz in Polen. Das Schaffen der Schriftstellerin und seine Rezeption auf dem deutschsprachigen und polnischen Büchermarkt

Zusammenfassung

Die Untersuchung der Präsenz und der Aufnahme der Werke von Barbara Frischmuth, einer der MitbegründerInnen der Grazer Gruppe, im deutschsprachigen Raum und in Polen wurde durch den 75. Geburtstag der Autorin und ihre Lesereise in Polen angeregt. Angesichts der enormen Frequenz der Literatur von und über Frischmuth im deutschen Sprachraum und ihrem Rang in der Kulturszene Österreichs, ist die Kenntnis und Popularität ihrer Werke in Polen verhältnismäßig bescheiden. Es wurden nur zwei von insgesamt über 20 Romanen und zwei kurze Prosatexte ins Polnische übersetzt. Das Interesse seitens der polnischen Leser beschränkt sich auf wenige akademische Zentren (Wrocław, Częstochowa). Da Barbara Frischmuth in ihrem Schaffen Fragen der Geschlechterbeziehungen und der heute besonders aktuellen Interkulturalität aufnimmt, verdient ihr Schaffen mehr Aufmerksamkeit und eine aktive Verlagspolitik.

Schlüsselwörter: Barbara Frischmuth, österreichische Gegenwartsliteratur, 75. Geburtstag, Literaturrezeption, Literaturübersetzung, Interkulturalität.